

Χαλκιδική: Ο χρυσοκέντητος επιτάφιος της Μαριώρας στα Νέα Μουδανιά - Μια ιστορία από το μακρινό 1724

/ [Επικαιρότητα](#)

Οι πρόσφυγες από τον κόλπο της Κίου το φύλαξαν σαν το «πετράδι του στέμματος» κι έκρυψαν σε έναν μπόγο το βαρύτιμο κόκκινο, χρυσοκέντητο ύφασμα με την παράσταση του νεκρού Χριστού.

Μεγάλη Παρασκευή σήμερα, η μέρα του απόλυτου πένθους για τη χριστιανοσύνη. Οι καμπάνες χτυπούν πένθιμα και στις εκκλησίες συρρέουν οι πιστοί για να υποκλιθούν με πόνο ψυχής στο μαρτύριο του Ιησού Χριστού. Στη δίκη του από τον

Πόντιο Πιλάτο, τη μαρτυρική πορεία του προς τον Γολγοθά, τη σταύρωση και την ταφή του. Στον επιτάφιο αφήνουν λίγα λουλούδια πάνω στο κατακόκκινο ύφασμα με την παράσταση του νεκρού Χριστού.

Ο επιτάφιος δεν είναι μόνο το ξύλινο κουβούκλιο, που αναπαριστά τον τάφο του Χριστού. Είναι πρωτίστως το ύφασμα που τοποθετείται εντός του και φέρει την παράσταση του Ιησού νεκρού και γύρω του την Παναγία, τον Ιωσήφ και τον Νικόδημο -που ανέλαβαν την ταφή-, τον Ιωάννη, τις Μυροφόρες να θρηνούν και να οδύρονται. Κάθε επιτάφιος είναι ένα έργο τέχνης κι ένα λειτουργικό αντικείμενο με πολύ βαθύ συμβολισμό, καθώς παρουσιάζει τη σωματική θυσία του Χριστού και προκαλεί τη συγκίνηση και τη συμμετοχή των πιστών στον θείο πόνο. Στο τέλος της περιφοράς, το ύφασμα φυλάσσεται στο Ιερό Βήμα και δεν χρησιμοποιείται ξανά μέχρι την επόμενη Μεγάλη Εβδομάδα.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση επιτάφιου εντοπίζεται στον Άγιο Γεώργιο στα Νέα Μουδανιά Χαλκιδικής. Πρόκειται για ένα κειμήλιο του 1724, που έφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες κατά τον ξεριζωμό του 1922.

Ιερός Ναός Αγίου Αβερκίου, 12ος αι., Ελεγμοί, Μικρά Ασία (σήμερα Κουνσουρλού)

Ο Δρ Παναγιώτης Καμπάνης, αρχαιολόγος-ιστορικός, διευθυντής Εκδόσεων και Ψηφιακών Εφαρμογών του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, μεταφέρει μέσω της Voria.gr την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ιστορία του χρυσοκέντητου αυτού εκπάγλου κάλλους επιτάφιου, ο οποίος συνδέεται με την

οικογένεια της συζύγου του.

Μετά τη Συνθήκη ή την Ανακωχή των Μουδανιών, τον Σεπτέμβριο του 1922 περίπου 250.000 Χριστιανοί έφυγαν ως πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία προς τη μητέρα Ελλάδα. Μέσα στους μπόγους τους χώρεσαν λιγοστά από τα υπάρχοντά τους, αλλά και 2.000 χρόνια ιστορίας, και πέρασαν στην άλλη πλευρά του Αιγαίου, αναζητώντας μια νέα αρχή.

«Ανάμεσά τους και ο παπα-Κωνσταντής (παππούς της πεθεράς μου Θεοδοσίας Παπαδοπούλου-Λεοντή), τελευταίος ιερέας της ευρύτερης περιοχής των Μουδανιών, με έδρα τη Μονή των Ελεγμών, ο οποίος, όπως και πολλοί άλλοι στη θέση του, κατόρθωσαν να πείσουν τους κατοίκους ότι εκείνο που χρειαζόταν περισσότερο στη νέα τους πατρίδα ήταν τα χιλιόχρονα κειμήλια του χριστιανισμού και όχι ένα προσωπικό τους αντικείμενο παραπάνω. Αφού μοίρασε όσους θησαυρούς μπορούσε, από τα μοναστήρια και τις εκκλησίες, τους έδωσε την ευχή του για γρήγορη αντάμωση, επιβιβάστηκε μαζί με την οικογένειά του σε ένα σαπιοκάραβο και ταξίδεψε για τη νέα γη», αφηγείται ο κ. Καμπάνης.

Οι κάτοικοι του κόλπου της Κίου έφτασαν στη Χαλκιδική και έστησαν τα χωριά τους όπως ήταν στις.... χαμένες πατρίδες. Νέα Πλάγια, Νέα Τρίγλια, Νέα Μουδανιά. Στα θυρανοίξια του πρώτου Ναού που χτίστηκε στα Νέα Μουδανιά, του Αη Γιώργη, όλοι κατέθεσαν τα κειμήλια που είχαν αναλάβει να προστατεύσουν και να μεταφέρουν στη νέα «Γη της Επαγγελίας». Εικόνες, χειρόγραφα, ευαγγέλια, ιερά σκεύη. Ανάμεσά τους ήταν και ο επιτάφιος, που ο θρύλος ήθελε να έχει κεντηθεί από μια συγχωριανή τους, τη Μαριώρα, η οποία τον κέντησε με το ένα της χέρι, μιας και το αριστερό τής το είχαν κόψει λόγω αρρώστιας.

«Η πεθερά μου εξιστορώντας παρίστανε και τον τρόπο που τον κεντούσε, τοποθετώντας το βαρύτιμο ύφασμα ανάμεσα στον λαιμό και στον ώμο της. Ο επιτάφιος ως ένα είδος ευλογίας αποφασίσθηκε να δίνεται προς φύλαξη κάθε χρόνο και σε μια οικογένεια. Η πεθερά μου, ως παπαδοεγγόνα, είχε την τιμή να τον φιλοξενεί σπίτι της παραπάνω από μια χρονιά. Εκείνο που θυμάται έντονα είναι η θεία και απόκοσμη μοσχοβολιά που ανέβλυζε όταν έσκυβαν να τον προσκυνήσουν και τα δάκρυα των γεροντότερων που πότιζαν το πολύτιμο μετάξι, θυμίζοντάς τους τον επιτάφιο της δικής τους ζωής», αναφέρει ο κ. Καμπάνης.

Σύμφωνα με τη μελέτη του, ο επιτάφιος έχει πλάτος 70,7 εκ. και ύψος 58 εκ. Πρόκειται για έργο του 1724 σύμφωνα με την επιγραφή που υπάρχει στο κάτω μέρος, κεντημένη από τη Μαριώρα, και αποτελεί αφιέρωμα στον Ιερό Ναό του Αγίου Αβερκίου, στη ιστορική Μονή Θεοτόκου των Ελεγμών του 12ου αιώνα της Μικράς Ασίας:

Αφιέρωμα ιερόν τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀβερκίου τῶν Ἐλεγμῶν ἡγουμένουντος
Μελετίου Ἱερομ(ονά)χου / συνδρομῇ κ(αί) δαπάνη τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Πόνω
κ(αί) ἐπιμέλεια Μαριώρας.

Όπως εξηγεί ο κ. Καμπάνης, «για την προσωπική ζωή της Μαριώρας δεν ξέρουμε πολλά πράγματα. Εκείνο που γνωρίζουμε με σιγουριά είναι ότι υπήρξε μια μεγάλη κεντήτρια και δασκάλα, η φήμη της οποίας είχε διαδοθεί σε πολλές από τις ορθόδοξες κοινότητες της Ανατολής και της Ευρώπης. Έργα της κοσμούσαν όχι μόνο εκκλησίες και μητροπόλεις της Μικράς Ασίας αλλά και τις μεγάλες μονές της Ελλάδας και της Μολδοβλαχίας. Το εργαστήριο της Μαριώρας βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, με μαθήτριες την κόρη της Σοφία και τις μοναχές Σωφρονία, Αρετή, Ειρήνη, Αγάθη και Μαρία.. Εικάζεται ότι εκεί γεννήθηκε και έζησε έως τον θάνατό της το 1758, ενώ με δική της επιθυμία ετάφη στη νήσο της Χάλκης».

Μέχρι τα γεγονότα του 1965, ο τάφος της βρισκόταν στην Παναγία την Καμαριώτισσα και η επιτύμβια πλάκα που τον σκέπαζε έφερε το εξής επίγραμμα:

Δέμας καλύπτω συζύγου Φερζουλάχη,
τῆς Μαριώρας θυγατρός κλεινοῦ Κούζη.
Κινῶ δὲ πάντας τοὺς ὀρῶντας ἐνθάδε
Θεῶ εὐχεσθαι ἵνα παράσχη λύσιν
αἴψην ἑαυτοῦστοις ἰζ΄

Η τέχνη της Μαριώρας συμπίπτει με την ακμή των Φαναριωτών του 18ου αι. Ο έμπορος Καισάριος Δαπόντες (1713 – 1784) και ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες στιχουργούς και χρονογράφους του 18ου αιώνα, φίλος της Μαριώρας και του συζύγου της, στο αυτοβιογραφικό του έμμετρο αφήγημα Κήπος Χαρίτων έγραφε:

«...και εμάζωξα φελώνια, στιχάρια, πετραχήλια, σάκκους και Ευαγγέλια, ποτήρια, κανδήλια. Ένα καράβι φόρτωνα λογιάζω και μεγάλο μ' αυτά και άλλα περισσά πράγματα δίχως άλλο».

Το Κοιμητήριο της Μονής Παναγίας Καμαριώτισσας, 14ος αι. στη Χάλκη

Ο αέρας που έγινε επιτάφιος

«Ο επιτάφιος είναι η εξέλιξη του αέρος, του τετράγωνου καλύμματος από ύφασμα, με το οποίο ο λειτουργός σκεπάζει στην Πρόθεση και στην Αγία Τράπεζα, τα δύο ιερά σκεύη, το Δισκάριο και το Δισκοπότηρο. Ονομάζεται αέρας, γιατί κινούμενο πάνω από τα Τίμια Δώρα κατά την απαγγελία του Συμβόλου της Πίστεως δημιουργεί αέρα. Κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, στην αρχαία Εκκλησία οι Διάκονοι δημιουργούσαν αέρα πάνω από τα Τίμια Δώρα κουνώντας ριπίδια (μεγάλες βεντάλιες με φτερά παγωνιού), για να αποτρέπουν το πλησίασμα των εντόμων. Αυτήν την πράξη συνεχίζει σήμερα η παλινδρομική κίνηση πάνω από τα Τίμια Δώρα του καλύμματος του αέρα», μας λέει ο κ. Καμπάνης και συμπληρώνει πως «το 14ο αιώνα, ο αέρας αποκτά πλέον την ονομασία επιτάφιος, όπως αναφέρει ο Συμεών Θεσσαλονίκης: «Είτα τελευταίον τον αέρα θείς ο ιερεύς ως δη και το στερέωμα εν ω ο αστήρ και την σινδόνα σημαίνει, δια τούτο γαρ και εσμυρνισμένον νεκρόν πολλάκις περιφέρει τον Ιησούν και επιτάφιος λέγεται»».

Ο επιτάφιος ήταν από βαρύτιμο ύφασμα, από αυτά που παράγονταν στα εργαστήρια του παλατιού για την Αυλή και την Εκκλησία και κόστιζε ακριβά. Οι περισσότεροι από τους χρυσοκέντητους επιτάφιους που έχουν διασωθεί ως

εκκλησιαστικά κειμήλια ανήκουν στην εποχή των Παλαιολόγων, ενώ για αρκετούς που έχουν χαθεί υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες για τον πλούτο και το χρυσοκέντημα που έφεραν πάνω τους. Συνήθως φιλοτεχνούνταν πάνω σε ατλάζι, το γνωστό γυαλιστερό και λείο ύφασμα από μετάξι, βαμβάκι και λινό ή μαλλί.

Σύμφωνα με τον κ. Καμπάνη, «ο επιτάφιος των Νέων Μουδανιών έχει κεντηθεί πάνω σε κόκκινο ατλάζι, η παρυφή του οποίου κοσμεύεται με χρυσό, κροσσωτό σιρίτι και με εκλεκτά υλικά, όπως χρυσό και αργυρό σύρμα για τα ενδύματα, που κρατούν το φως δημιουργώντας έτσι κάποια πλαστική εντύπωση. Το σώμα του Χριστού και τα πρόσωπα που τον περιβάλλουν έχουν κεντηθεί με λεπτότατο μετάξι και οι βελονιές ακολουθούν την κατεύθυνση της ανατομικής καλλιγραφίας, όπως ακριβώς ο χρωστήρας του ζωγράφου ακολουθεί το πλάσιμο των μορφών».

Στα μέσα του 18ου αι. η τέχνη της Μαριώρας έχει διατηρήσει το απλό μεγαλείο που χαρακτηρίζει τα βυζαντινά της πρότυπα. Τα πρόσωπα έχουν μια ηρεμία και γλυκύτητα και η συγκίνησή τους είναι συγκρατημένη, η εσωτερική οδύνη δεν εκφράζεται με ζωηρές συσπάσεις, όπως γίνεται σε άλλα γνωστά έργα της εποχής αυτής. Υπάρχει μια τρυφερότητα στις χειρονομίες, η οποία όμως μόλις που εκφράζεται. Η λιτότητα της σύνθεσης και η γαλήνη που αποπνέουν οι μορφές θυμίζουν πρότυπα της εποχής των Παλαιολόγων.

Η λεπτομερής και εμπεριστατωμένη μελέτη του επιτάφιου από τον κ. Καμπάνη αποδεικνύει πως πρόκειται για ένα σπάνιο και εξαιρετικά πολύτιμο κειμήλιο που μετρά τρεις αιώνες ιστορίας και παραμένει αναλλοίωτο. Μέρα που είναι σήμερα οι πιστοί που θα προσέλθουν στις εκκλησίες θα προσκυνήσουν αυτόν και πολλούς σπουδαίους επιτάφιους. Άλλωστε κάθε επιτάφιος είναι σημαντικός, καθώς συμβολίζει τον μαρτυρικό θάνατο του Χριστού.

Πηγή: voria.gr